

Nr 202.

Av herrar **Bergman** och **Hellberg**, *angående utredning i fråga om vissa svenska medborgares anspråk på skadestånd för dem genom revolutionen i Ryssland tillfogade förluster m. m.*

När vårt lands diplomatiska och konsulära representanter i slutet av år 1918 återvände till Sverige uppmanades landsmännen i Ryssland att hemresa, då de ej längre kunde påräkna skydd av svenska myndigheter. Redan före denna tid hade åtskilliga svenska undersåtar tid efter annan hemrest, men först under 1918 började rysslandssvenskarna i större kontingenter inträffa i Sverige. Sedermera anlände i juli 1920 på en gång inemot ett par hundra personer, och senare under samma år ytterligare ett 70-tal. Därefter hava årligen, dock i mindre antal, förut i Ryssland bosatta svenskar hitkommit. De allra flesta voro fullständigt utblottade, många sjuka, och snart sagt alla mer eller mindre medtagna av sina upplevelser, några helt nedbrutna. Vid tiden för deras hitkomst voro levnadskostnaderna i Sverige höga, och svårartad bostadsbrist rådde. Det var därför nödvändigt att bringa dem bistånd, och i detta syfte anordnades genom statens försorg i juli 1920 en offentlig hjälpverksamhet till förmån för rysslandssvenskarna, vilken verksamhet sedan dess med ett mindre avbrott 1923 fortgått och ännu fortgår.

Riksdagen har för nyssnämnda hjälpverksamhet under åren 1920—1922 anslagit 722,000 kronor. Sedermera har Kungl. Maj:t av lotterimedel för samma ändamål under åren 1923—1930 anvisat 776,000 kronor. Sammanlagt hava sålunda hittills anslagits 1,498,000 kronor, varav förbrukats 1,396,000 kronor. En närmare redogörelse för denna verksamhet återfinnes i *Bil. 1*.

Det är sålunda ett i och för sig betydande belopp, som offrats för hjälpverksamheten i fråga. Uppenbart är också, att den varit till synnerligen stor nytta, och utan densamma skulle säkerligen de flesta, som härav kommit i åtnjutande, varit mer eller mindre hemfallna åt fullständigt armod. Tar man åter i betraktande, att hjälpverksamheten fortgått i 10 år samt att den omfattat mer än ett tusental personer, om vederbörande understöds- och låntagares familjemedlemmar medräknas, så är tydligt att hjälpen dock varit av blygsam natur. Flertalet av de åtgärder, genom vilka rysslandssvenskarna gingo förlustiga

sina existensmöjligheter, ägde rum under 1918, men även i slutet av 1917 drabbades åtskilliga landsmän av dylika åtgärder. Deras nödläge hade alltså varat redan några år innan hjälpverksamheten började. Det bör också nämnas, att svenska kronans köpkraft var endast omkring hälften av den nuvarande, när det av riksdagen anvisade beloppet, 722,000 kronor, fördelades bland de hjälpbehövande. Kungl. socialstyrelsen har i ett yttrande av den 25 mars 1930 påvisat, att månadsunderstöden per familj under första kvartalet av förenämnda år utgått med endast 60 kronor förutom vissa bidrag till hyra, beklädnad, sjukvård m. m. Vidare yttrar socialstyrelsen bland annat: »Ett tydligare språk än de nakna siffrorna tala de upplysningar, som från olika håll stått att vinna angående de hjälpbehövandes närmare levnadsomständigheter. Läget för många bland dem — särskilt de äldre och orkeslösa — ter sig mycket bekymmersamt och ovisst. Det bör också ihågkommas, att åtskilliga bland rysslandssvenskarna tidigare arbetat sig fram till god ekonomisk ställning och därför så mycket hårdare måste känna tyngden av sin nuvarande, oförvållade nöd.» Det är uppenbart att denna hjälp ej kunnat vara effektiv. Från rysslandssvenskt håll har därför alltsedan 1924 vid flera tillfällen framställning gjorts om ökat ekonomiskt bistånd och påvisats, att detta varit alltför knappt tillmätt. Riktigheten av denna uppfattning har också numera efter 10 års erfarenhet bekräftats, i det att Kungl. Maj:t, såsom i förenämnda bilaga anförts, under förra året beslutat öka de ekonomiska bidragen till rysslandssvenskarna.

Hittills vidtagna åtgärder till förmån för rysslandssvenskarna hava således närmast gått ut på att, såsom det heter i ett utlåtande, »förebygga den svåraste nöden» bland dem, men däremot har den centrala frågan om gottgörelse för vissa genom händelserna i Ryssland åsamkade förluster lämnats åsido. En betydande grupp av rysslandssvenskarna har hittills icke kommit i åtnjutande av något som helst bistånd. Många av dem hade genom mångårigt eller livslångt arbete ernått välstånd. Hela deras existens är emellertid numera uppryckt med rötterna. Ett flertal är i framskriden ålder, »vadan tiden efter hand minskar nationens möjligheter att infria sina ideella förpliktelser just gentemot dem som kanske på det mest smärtsamma sättet erfarit tyngden av vad som timat». Det är i dessa och andra omständigheter, som man har att söka anledningen till rysslandssvenskarnas tid efter annan gjorda framställningar om att genom statens ingripande erhålla en provisorisk lösning av ersättningsfrågan. En redogörelse för de hittills gjorda framställningarna är intagen i *Bil. 2.*

Som av denna bilaga framgår har regeringen icke tagit ståndpunkt till den i skrivelsen av den 21 februari 1930 gjorda framställningen om provisorisk lösning av ersättningsfrågan. Med anledning därav ingick styrelsen för rysslandssvenskarnas förening den 24 juli 1930 med förnyad framställning till Kungl. Maj:t av följande lydelse:

»Åberopande underdåniga skrivelsen till Eders Kungl. Maj:t av den 21 sistlidna februari (bil. 1), i vilken bland annat gjorts framställning om gottgörelse för i Ryssland mot vissa svenska undersåtar begångna rättskränkningar, vilken fråga ännu ej avgjorts, får styrelsen för Rysslandssvenskarnas förening

härmed, under hänvisning till Kungl. Socialstyrelsens yttrande av den 25 mars innevarande år (bil. 2), i underdånighet åter anhålla, att Eders Kungl. Maj:t ville träffa anstalter för att på sätt här nedan föreslås förskottsvis bereda privata personer ersättning särskilt för genom nationaliseringen och andra rättskränkningar i Ryssland vållade förluster, varigenom en provisorisk lösning av denna fråga kan komma till stånd genom åtgärder från svensk sida samt att förberedande åtgärder härför måtte skyndsamt vidtagas.

Till belysning av och motivering för ifrågavarande framställning skall här till en början framhållas, att de personer, om vilka här närmast är fråga, förut i Ryssland under en följd av år bosatta svenska undersåtar, intaga en särställning bland andra betryckta landsmän i Sverige och utlandet, vilket Kungl. Socialstyrelsen redan i ett yttrande av den 19 mars 1927 påvisat. Dessa personer hava genom nationaliseringen berövats hem, egendom och verksamhet.

Denna rysslandssvenskarnas särställning framstår även därigenom, att Kungl. Svenska Regeringen i samband med det handelsavtal, som i mars månad 1924 slöts med Regeringen för de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union förklarar sig vidhålla alla sina medborgares rättsanspråk gentemot Sovjetregeringen i fråga om egendom eller rättigheter eller i fråga om nuvarande eller föregående ryska regeringars förpliktelser.

Då emellertid rysslandssvenskarna sakna varje möjlighet att själva göra sina rättsanspråk gällande mot Sovjetregeringen och i motsats till industrierna icke hava tillfälle att träda i förbindelse med denna eller dess organ samt en reglering av det ekonomiska mellanvarandet mellan de bägge länderna ej kommit till stånd, så anse de sig äga berättigad anledning att hänvända sig till Eders Kungl. Maj:t med underdånig anhållan att effektivt ekonomiskt bistånd måtte lämnas dem, så att de kunna arbeta sig ur det läge, vari de genom så egenartade och ödesdigra förhållanden försatts. De anse att rättvisa förutom de vid upprepade tillfällen framhållna billighetsskälerna kräva att en gottgörelse nu kommer till stånd.

I förenämnda yttrande anför Kungl. Socialstyrelsen, att nationella förpliktelser gentemot rysslandssvenskarna göra sig gällande med synnerlig styrka och påvisar bland annat att åtskilliga rysslandssvenskar i hög grad medverkat till främjande av svenska riksintressen. Vidare erinrar Kungl. Socialstyrelsen om att ersättningsfrågan i årtal stått öppen, att många rysslandssvenskar äro i framskriden ålder, och att tiden sålunda efter hand minskar nationens möjligheter att infria sina ideella förpliktelser just gentemot dem, som kanske på det mest smärtsamma sätt erfarit tyngden av vad som timat. I samband härmed förtjänar även nämnas att en betydande grupp rysslandssvenskar icke erhållit något som helst ekonomiskt bistånd.

Dessa förpliktelser torde vid närmare undersökning befinnas innebära även något annat och mera än att blott vara av ideell natur, och de betänkligheter för frågans lösning, om vilka Socialstyrelsen erinrar, kunna rimligtvis ej bliva utslagsgivande, så mycket mindre som Eders Kungl. Maj:t icke torde sakna möjlighet att återfå det belopp, som genom ifrågavarande förskottersättning skulle komma att utgivas.

Denna gottgörelse torde lämpligen kunna lämnas i form av lån mot överlåtelse av vederbörandes anspråk på skadeersättning. — — — — — Angående grunden för utgående av en sådan gottgörelse, torde den lämpligen böra ställas i förhållande till vederbörandes genom nationaliseringen vållade förluster och med viss hänsyn till vederbörandes behov för att bygga upp en självständig verksamhet eller på annat betryggande sätt sörja för sin utkomst.

Det ligger i sakens natur att en sådan gottgörelse måste föregås av en utredning, och får styrelsen därför i underdånighet anhålla att en sådan fortast

möjligt verkställas i syfte att klarlägga innebörden av rysslandssvenskarnas genom bekanta förhållanden i Ryssland iråkade läge och särställning och de skäl och omständigheter i övrigt, som äro av betydelse för frågans avgörande, samt fastställa summan av vederbörandes genom nationaliseringen och andra rättskränkningar orsakade förluster. Kungl. Socialstyrelsen har även uttalat sig för att en skyndsam utredning av frågan måtte göras.

På grund av vad här anförts får styrelsen för Rysslandssvenskarnas förening härmed i underdånighet anhålla, att Eders Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för en provisorisk lösning av ifrågavarande ersättningsfråga, varigenom gottgörelse kan beredas rysslandssvenskarna, samt att den utredning, frågans avgörande betingar, måtte fortast möjligt komma till stånd, och då ärendet i fråga redan varit föremål för diskussion inom regering och myndigheter, vågar styrelsen uttala den förhoppningen att, såsom Kungl. Socialstyrelsen i sitt utlåtande yttrar, låt vara begränsade men snara positiva resultat kunna ernås.»

Denna framställning anmälades den 21 november 1930 för Kungl. Maj:t, som därvid förklarade, att densamma icke skulle till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda. Då emellertid styrelsen ansåg sig böra närmare motivera sin ståndpunkt i vissa frågor, vilka den dittills ej haft anledning närmare gå in på, så ingavs den 29 november 1930 till Kungl. Maj:t en skrivelse av följande lydelse:

»Rysslandssvenskarna hava med tillfredsställelse erfarit, att varje möjlighet att upptaga förhandlingar med sovjetregeringen skall begagnas. Av bekanta förhållanden att döma, torde emellertid tidpunkten, när sådana förhandlingar kunna inledas, vara oviss, och än ovissare är, om de inom överskådlig tid kunna leda till ett för rysslandssvenskarnas intressen lyckligt resultat. Det är därför nödvändigt, att en provisorisk lösning av skadestandsfrågan inom en nära framtid kommer till stånd, eljest kunde inträffa, att frågan rinner ut i sanden, något som Eders Kungl. Maj:t säkerligen minst av allt skulle önska. Flertalet av rysslandssvenskarna är numera i mer eller mindre framskriden ålder, och det är därför för dem ett livsvillkor att sättas i stånd utnyttja sin arbetskraft och ordna för sig och de sina medan de ännu äro arbetsföra. Tolv år hava nu förflutit sedan de rättskränkningar ägde rum, som berövade rysslandssvenskarna deras existens, och härunder har ett betydande antal av dem avgått med döden, vadan tiden sålunda efter hand minskar nationens möjligheter att infria sina idella förpliktelser just emot dem, som kanske på det mest smärtsamma sättet fått erfara tyngden av vad som timat'. Styrelsen kan därför icke upphöra att, sin plikt likmätigt, arbeta för rysslandssvenskarnas rättfärdiga sak och framhålla alla de bärande motiv, som föreligga, för att denna fråga, trots allt, måtte bringas till en snar lösning.

Först förtjänar då nämnas, att statsmakternas ståndpunkttagande till rysslandssvenskarnas skadestandsanspråk undergått en genomgripande förändring till dessas nackdel. När underhandlingarna pågingo om det av riksdagen sedermera avslagna 1922 års handelsavtal, avgav dåvarande stats- och utrikesministern¹ under detta års remissdebatt å regeringens vägnar följande förklaring: 'Det är uppenbart, att varje svensk regering med bestämdhet måste hålla på, att det skipas rättvisa, där orättfärdighet begåtts, och att det måste träffas någon uppgörelse om skadestånd för de plundringar, som ägt rum, varvid stora värden tillhöriga svenskar gått förlorade, liksom ju även svensk

¹ Hjalmar Branting.

statsegendom.' Ehuru nämnda handelsavtal icke innebar ett erkännande de jure, avlogs det av riksdagen huvudsakligen på den grund, att genom det samma någon reglering av skadeståndsfrågan icke kom till stånd, och icke ens något principiellt erkännande gavs åt sovjetregeringen angående dess skadeståndsförpliktelser. Samtidigt uttalade riksdagen den uppfattningen, att, så länge ej annorlunda överenskommits, den stat, vars medlemmar utsattes för rekvisition, enligt folkrätten kunde använda repressalier mot den rekviderande staten, såväl när rekvisitionen i själva verket vore ett slags nationalisering, som när tillräckligt vederlag icke genast ställdes till ägarens förfogande. Ett dylikt ingripande till rysslandssvenskarnas förmån har i varje fall icke skett, och genom 1924 års handelsavtal avhände sig svenska regeringen möjligheten att använda förenämnda repressalier, om vilka riksdagen tidigare erinrat. Genom nyssnämnda handelsavtal erkändes sovjetregeringen de jure utan att någon uppgörelse träffades om reglering av de svenska fordringsanspråken, men i vederlag avgav sovjetregeringen en förklaring om att, under förbehåll av i övrigt fullt lika förhållanden, icke behandla de svenska skadeståndskraven mindre gynnsamt än motsvarande anspråk från annat lands eller dess medborgares sida. Detta innebar givetvis, att rysslandssvenskarnas liksom övriga svenska fordringsanspråk ur rent formell synpunkt för framtiden bevarades. För rysslandssvenskarna har emellertid detta vederlag endast ett illusoriskt värde, för såvitt icke fordringsanspråken kunna inom rimlig tid realiseras och medan rysslandssvenskarna så ödesdigra, förändring i statsmakternas ställning med strävandena att bereda industrien, och då i första rummet de industrier, som förut arbetat i Ryssland och där gjort stora förluster, vidgade avsättningsmöjligheter i ett tryckt konjunkturläge. Det är på denna grund som rysslandssvenskarna anse sig hava en företrädesställning framför bolagen. Statsmakterna hava till förmån för samhället med öppna ögon lämnat rysslandssvenskarnas anspråk åsido, oaktat deras berättigande tidigare med eftertryck hävdats. Vid förhandlingarna på sin tid med Ryssland hade den svenska regeringen givetvis att söka iakttaga alla de olika svenska intressena. Statens skyldighet mot dessa var i och för sig lika stor. Det kan ej läggas statsmakterna till last, att den svenska industriens intressen ensamma blevo med en viss framgång hävdade. Men det må framhållas, att denna framgång i viss mån vanns genom att för det dåvarande offra rysslandssvenskarnas intressen, och att detta förhållande icke synes kunna undgå att ålägga staten en viss förpliktelse att i fortsättningen verksamt stödja rysslandssvenskarnas rättigheter. De nationella förpliktelser av ideell natur gent emot rysslandssvenskarna, vilka Kungl. socialstyrelsen anser göra sig gällande med synnerlig styrka, äro sålunda i flera avseenden av även reell natur. En utredning skulle säkerligen härutinnan hava bringat klarhet.

Rysslandssvenskarnas förenämnda särställning framstår i än skarpare dager vid endast ett helt summariskt återgivande av vad de upplevat. En utomstående kan härom göra sig blott en svag föreställning. De hava berövats hem, egendom och verksamhet. Och allt detta på en gång. Även eljest starka naturer måste av sådana chocker få sin andliga spänstighet avtrubbad och intagas av bitterhet, när de mötas av oförståelse och ligkiltighet för sitt öde. Vårt lands diplomatiska och konsulära representanter i Ryssland hemkallades, varvid de uppmanade landsmännen att hemresa. De hitkommo mer eller mindre fysiskt och psykiskt nedsatta och flera även brutna. De flesta saknade här närmare anförvanter och förbindelser, och snart sagt alla hade inga medel. De hade att under rådande dyrtid och inflation ordna för sig och de sina och söka sig utkomst. Saknaden av relationer var och är för många ytterst kända.

bar och synes för åtskilliga på ett rent av prohibitivt sätt stå i vägen för deras strävan att kunna någorlunda helt få utnyttja sina krafter. Det är påtagligt att de under sådana förhållanden kommit att till det yttersta utnyttja sina resurser och diskontera framtiden. Styrelsen anser det därför ej hållbart att härutinnan jämställa rysslandssvenskarna med andra utlandssvenskar eller svenskar i hemlandet. Även i jämförelse med exportfirmor i Sverige framstår rysslandssvenskarnas särilage därutinnan, att hela deras verksamhet var förlagd till Ryssland, under det att de senare, efter förlusten av den ryska marknaden, kunde söka andra avsättningsfält. Många av dessa firmor hava för övrigt genom betydande affärer med sovjetregeringen erhållit kompensation för sina förluster och därigenom blivit satta i stånd att så småningom arbeta sig ur det läge, vari de genom händelserna i Ryssland försatts, en möjlighet som av bekanta skäl ej stått rysslandssvenskarna öppen. Det är bland annat rysslandssvenskarnas särilage även i dessa avseenden som styrelsen avsett att få belyst och prövat genom en utredning.

Utredningen i fråga förutsattes komma att även beröra frågan om utlänningars behandling. — — — — — I det av Comité Economique inom Nationernas förbund utarbetade förslag till konvention rörande utlänningars behandling har också givits uttryck åt den regeln såsom självklart riktig, att konfiskation av utlänningens egendom icke får ske utan mot full ersättning. I 1924 års handelsavtal har sovjetregeringen — — — — — uttryckligen förklarat, att sådan egendom icke skall vara underkastad konfiskation eller rekvisition annat än mot full ersättning, vadan styrelsen har ett det bästa stöd för sin ståndpunkt i denna fråga. Det torde sålunda ej råda någon tvekan om riktigheten av densamma.

Till grund för utredningen ligger en sedan länge verkställd bearbetning av inkomna uppgifter över gjorda förluster genom händelserna i Ryssland. Dessa uppgifter hava upptagits under 22 olika rubriker alltefter förlusternas natur. Uppställningen är gjord i så nära överensstämmelse som möjligt med de beslut, som på sin tid fattats vid en konferens i Paris, till vilken svenska regeringen sändt en representant. Denna gruppering har givetvis gjorts för att erhålla en överskådlig bild av de olika skadeståndsanspråken, men också för att framhålla anspråkens sinsemellan olika berättigande.

En utredning förefaller måhända vid första påseende bliva besvärlig och förenad med betydande kostnader. Härvid skall erinras, att inkomna anmälningar om vederbörandes förluster vid tvenne tillfällen varit föremål för överarbetning i handelsdepartementet, varunder tvivelaktiga anspråk beskurits eller icke upptagits. Nu föreliggande uppgifter om de belopp, skadeståndsanspråken avse, äro därför ingalunda grundade på intressenternas egna uppgifter, utan stödja sig även på förebragt objektiv utredning. — — — — — Beträffande kostnaderna för utredningen erinrar sig styrelsen, att riksdagen på sin tid som bidrag åt de firmor, vilkas varor under kriget beslagtogs i England, anslagit 30,000 kronor i och för aktualiserande av deras fordringar mot engelska staten, och dock hade dessa firmor erbjudits ett hederligt ackord. Styrelsen vågar därför hoppas, att statsmakterna gärna komma att bevilja det jämförelsevis mindre betydande belopp, som erfordras för ifrågavarande utredning, då rysslandssvenskarnas förluster äro så ojämförligt mycket större än förenämnda firmors. Dessa hava livligt propagerat i dagspressen för sina intressen. Trots sin fåtalighet förlita sig rysslandssvenskarna på sin rättvisa sak. Utredningen torde enligt styrelsens mening kunna utföras på jämförelsevis kort tid.

Rysslandssvenskarna äro övertygade, att de hava en rättfärdig sak att käm-

pa för. Ingen har visat att så icke är förhållandet. De anse sig därför hava rätt att påräkna Eders Kungl. Maj:ts stöd för densamma. De hava en känsla av att deras sak råkat i glömska eller är ämnad att skjutas över till en oviss framtid. Det är ej minst på denna grund de känna sig styvmoderligt behandlade. En betydande grupp av dem har hittills icke kommit i åtnjutande av något som helst stöd från statsmakternas sida. Sedan sovjetregeringen kom till makten har vårt lands export till Ryssland uppgått till inemot 400 miljoner kronor. Endast en helt obetydlig procent av detta belopp hade varit tillräcklig att bereda rysslandssvenskarna en avsevärd gottgörelse.»

De i föregående framställningar åberopade synpunkterna i ersättningsfrågan hava i vissa avseenden funnit stöd i meromnämnda utlåtande av Kungl. Socialstyrelsen, som därutinnan yttrar följande:

»Rysslandssvenskarna hava tidigare sökt och funnit sin bärgning i ett annat land. Åtskilliga bland dem hava därvid tvivelsutan i hög grad medverkat till främjande av svenska riksintressen, i vad de såväl direkt gagnat våra förbindelser med Ryssland som bidragit till att förskaffa aktning åt svensk företagsamhet och duglighet. När de nu på grund av alldeles egenartade förhållanden, över vilka de ej kunnat råda, helt eller till större delen gått förlustiga frukterna av en ej sällan livslång möda, göra sig nationella förpliktelser av ideell natur gentemot dessa våra landsmän gällande med synnerlig styrka. Dessa förpliktelser bliva ej mindre, därför att lösningen av spörsmålet är förknippad med stora vanskligheter och ur olika synpunkter måhända ingiva betänkligheter.»

»Under mer än ett decennium har ersättningsfrågan stått helt öppen. Såsom framgår av ovan förebragta uppgifter rörande allenast understödstagarna under perioden 1923—1929, hava av dessa 35 redan avgått med döden, varjämte över hälften vid periodens slut befunno sig i åldern 60 år eller däröver. Tiden minskar alltså efter hand nationens möjligheter att infria sina ideella förpliktelser just gentemot dem, som kanske på det mest smärtsamma sättet erfarit tyngden av vad som timat.

Socialstyrelsen föreställer sig, att i nuvarande stund en slutlig, definitiv lösning i positiv riktning av ersättningsfrågan ej kan ernås, utan att man från svensk sida får inskränka sig till att — såsom sökande föreningen också hemställt — söka nå fram till en provisorisk sådan. Jämväl nödgas styrelsen uttala viss tvekan, huruvida just den av sökande föreningen förordade vägen till en sådan är framkomlig och lämplig. Men icke desto mindre kan styrelsen ej underlåta att uttala sig för, att framställningarna, även i vad de avse en provisorisk lösning genom åtgärder från svensk sida av ersättningsfrågan, böra föranleda skyndsamt utredning, som vore ägnad att leda till låt vara begränsade men snara positiva resultat.»

Bärande skäl synas sålunda föreligga för verkställandet av en allsidig utredning. Visserligen hava utredningar redan företagits — en redogörelse för dessa återfinnes i *Bil. 3* — men syftet därvid har endast varit fordringsanspråkens framläggande för sovjetregeringen. Dessa utredningar hava emellertid varit enbart av siffermässig natur. En undersökning av frågan i dess helhet har aldrig företagits, och ett på en sådan grundat officiellt uttalande föreligger sålunda icke.

Sammanfattning av motiven.

Uppenbart är, att omständigheter av alldeles egenartad natur orsakat rysslandssvenskarnas förluster, och då föreliggande skäl att undersöka, huruvida och vilka åtgärder böra vidtagas för att mildra deras härigenom oförskyld iråkade brydsamma läge. Själva kunna de ej göra sina anspråk gällande mot sovjetregeringen, varför ingen annan möjlighet står dem öppen än att hänvända sig till de svenska statsmakterna. De sakna varje stöd av någon politisk eller annan inflytelserik organisation. Deras jämförelsevis ringa antal gör det icke mindre befogat att undersöka rättmätigheten i deras anspråk. Jämväl förtjänar uppmärksammas socialstyrelsens yttrande, »att åtskilliga bland dem tvivelsutan i hög grad medverkat till främjande av svenska riksintressen, i vad de såväl direkt gagnat våra förbindelser med Ryssland som bidragit att förskaffa aktning åt svensk företagsamhet och duglighet.» Tolv år hava nu förgått, sedan de gingo förlustiga sina existensmöjligheter, och då flertalet av dem numera är i framskriden ålder och en betydande grupp av dem hittills ej kommit i åtnjutande av något som helst bistånd, så äga de berättigade anspråk på att prövningen av deras sak icke längre uppskjutes. Denna bör då först gå ut på att undersöka, huruvida de av dem anförda motiven för den särställning, de anse sig intaga i jämförelse med andra utlandssvenskar och även hemmasvenskar, äro bärande och av reell innebörd. Likaså bör undersökas den av dem hävdade uppfattningen, att deras genom nationaliseringen lidna förluster intaga ett slags särställning framför andra sådana. De stödjade sig därvid på den av Comité Economique inom Nationernas förbund såsom självklar hävdade grundsatsen, att konfiskation och rekvisition av utlännings egendom endast får ske mot ersättning. I detta sammanhang framstår då behovet av ytterligare överarbetning av föreliggande material beträffande rysslandssvenskarnas tillgodohavanden i Ryssland i syfte att fastställa summan av deras genom nationaliseringen vållade förluster. Med ledning av förut gjorda utredningar torde en sådan överarbetning utan svårighet kunna verkställas. Utan kännedom härom saknas möjlighet att beräkna det belopp, som rimligtvis kan ifrågakomma som gottgörelse. Vidare förtjänar utredas rysslandssvenskarnas försämrade läge genom statens vid 1924 års handelsavtal ändrade ståndpunkttagande till deras skadeståndsanspråk. Det äger sin riktighet, att staten därvid under trycket av rådande förhållanden sett sig föranlåten att lämna rysslandssvenskarnas anspråk åsido, vilkas berättigande tidigare med eftertryck hävdats. Härigenom blevo industriens intressen tillgodosedda genom att för det dåvarande offra rysslandssvenskarnas, och då dessa senare sålunda kommit att eftersättas, synas de därför numera böra i första rummet beaktas och tillgodoses. I vederlag erhöilo rysslandssvenskarna försäkran om mest gynnad nations behandling vid framtida förhandlingar i skadeståndsfrågan. Såväl statsmakterna som av åtgärderna i Ryssland träffade svenska undersåtar utgingo givetvis härvid ifrån att en uppgörelse i skadeståndsfrågan skulle komma till stånd inom rimlig tid. Detta antagande har emellertid visat sig felak-

tigt. Under sådana förhållanden böra, såsom kungl. socialstyrelsen yttrar, rysslandssvenskarnas framställningar föranleda skyndsamt utredning, som vore ägnad att leda till begränsade men snara positiva resultat.

På grund av vad sålunda anförts, få vi anhålla, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa,

att en allsidig utredning i ifrågavarande ärende måtte verkställas.

Stockholm den 1 februari 1931.

J. Bergman.

Mauritz Hellberg.

I motionens syfte instämma:

Eliel Löfgren.

Karl Mellén.

Kerstin Hesselgren.

Edw. Larson.

C. I. Asplund.

Bilaga 1.

Redogörelse för hjälpverksamheten till förmån för Rysslandssvenskarna under tiden från och med juli 1920 till den 1 februari 1931.

Statens
kommitté
för hjälp åt
Rysslands-
svenskar.

Hjälperksamheten i fråga omhänderhades av Statens kommitté för hjälp åt rysslandssvenskar under åren 1920—1922. För bestridande av med densamma förenade utgifter har riksdagen under de förenämnda trenne åren anvisat inalles 392,000 kronor. Härav har kommittén använt 265,000 kronor till kontanta understöd, 43,000 kronor till beklädnad, 25,000 kronor till inkvartering och sjukvård, 25,000 kronor till kostnader i Finland (genomresa och uppehälle å karantänsplatsen Terijoki), 22,000 kronor till livsmedel och kläder åt omkring 150 personer i Petersburg och Moskva kvarvarande landsmän samt 7,000 kronor i resekostnader efter ankomsten till Sverige. Vid 1922 års utgång disponerade kommittén över några tusen kronor, vilka under förra hälften 1923 i mindre månatliga understöd fördelades bland behövande äldre och sjukliga personer eller bland änkor med barn, tillsammans ett 50-tal personer.

Vid sidan av här omförmälda hjälpverksamhet har riksdagen under åren 1921 och 1922 anvisat 330,000 kronor till lån åt svenska undersåtar, som i Ryssland berövats sin egendom. Dessa medel hava i belopp å 1,000—5,000 kronor utanordnats åt inalles 102 personer i form av försträckning mot skuldebrev med panträtt i vederbörandes egendom i Ryssland. Kommittén i fråga har alltså för hjälpverksamhetens bestridande under förenämnda tre år använt inalles 722,000 kronor.

H. M. Drottningens
Centralkommitté
och Nämnden
för hjälp
bland rysslandssvenskar.

Då det emellertid snart visade sig, att, efter det Centralkommittén upphört med sin verksamhet, behovet av ekonomiskt bistånd för rysslandssvenskarna var och allt sedan dess varit synnerligen trängande, så har Kungl. Maj:t under åren 1923—1930 tid efter annan vid fyra olika tillfällen av lotterimedel anvisat sammanlagt 776,000 kronor. Hjälperksamheten upptogs därför åter i medio av november 1923, och har sedan dess till den 1 augusti 1930 handhåfts av H. M. Drottningens Centralkommitté. Efter H. M. Drottningens fränfalle utövas hjälperksamheten från nyssnämnda datum av »Nämnden för hjälp bland rysslandssvenskar», i vilken Svenska Röda Korset, Föreningen för Vålgörenhetens Ordande och Rysslandssvenskarnas Förening utsett var sin representant. Av förenämnda belopp har till nuvarande tidpunkt i kontanta understöd, uppehälle m. m. utgivits 412,000 kronor, till understöd åt i Ryssland kvarvarande landsmän 35,000 kronor, i ersättning till arvingarna efter i Ryssland arkebuserade delegaterna för Svenska Röda Korset, Sven Hedblom och J. L. V. Kleeberg, 24,000 kronor, till lån (inalles 216,000 kronor, av vilket belopp 41,000 kronor äro återbetalda lånemedel) 175,000 kronor samt till administrationskostnader, ränta å diskonterade lånemedel m. m. 28,000 kronor. Dessa lån, som *icke* äro givna med panträtt i vederbörandes i Ryssland kvarlämnade egendom, hava lämnats till samma belopp som statens kommitté på sin tid beviljat. Alla av rysslandssvenskarna erhållna lån löpa med 5 % ränta. För hjälperksamheten har sålunda hittills av lotterimedel använts 674,000 kronor, vadan alltså av anvisade medel nu återstå 102,000 kronor, vilka emellertid utfalla först senare under året. För verksamhetens be-

drivande under de sista månaderna av 1930 och för januari månad 1931 hava 27,000 kronor diskonterats. Alla här anförda belopp äro angivna i jämna tusental.

Av stats- och lotterimedel ha sålunda hittills anvisats sammanlagt 1,498,000 kronor och förbrukats 1,396,000 kronor.

Slutligen skall nämnas, att maximibeloppen för de månatliga understöden enligt givna direktiv varit 100 kronor per familj, och maximum för lånen 5,000 kronor. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 20 juni 1930 hava de förra höjts till 150 kronor och lånebeloppens maximum till 10,000 kronor.

Bilaga 2.

Redogörelse för avlätna skrivelser till Kungl. Maj:t från styrelsen för Rysslandssvenskarnas Förening.

Styrelsen har den 6 november 1925 ingått med underdånig skrivelse, i vilken ^{6/11 1925.} bland annat bringas i erinran, att Kungl. Svenska Regeringen, i samband med det handelsavtal, som i mars månad 1924 slöts med Regeringen för de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union, förklarar sig vidhålla, förutom alla sina egna, även alla sina medborgares rättsanspråk gentemot Regeringen för de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union i fråga om egendom eller rättigheter eller i fråga om dåvarande eller föregående ryska regeringars förpliktelser. I skrivelsen påvisades vidare, att, såvitt bekant, inga åtgärder vidtagits från svensk sida i syfte att göra de svenska rättsanspråken gällande. På grund härav anhöll styrelsen i förenämnda underdåniga framställning, att åtgärder måtte vidtagas för att göra svenska medborgares rättsanspråk gentemot Regeringen för de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union gällande, vilka anspråk avsåge skadestånd för nationaliserad svensk egendom och restitution av sådan, som ännu funnes i behåll.

Sedermera har styrelsen den 15 februari 1927 ingått med underdånig skrivelse, däri bland annat redogöres för rysslandssvenskarnas fördelning i yrkesgrupper. ^{15/2 1927.} Denna framställning avsåg alla svenska medborgare, som genom händelserna i Ryssland berövats egendom av för vederbörande jämförelsevis betydande värde, särskilt i fall, då förlusten icke berott på kriget eller revolutionen, utan på åtgärder, som av Sovjetregeringen i nationaliseringssyfte vidtagits efter revolutionen. I skrivelsen framhålles vidare, att rysslandssvenskarnas angelägenheter äro till sin natur sådana, att deras behandling stundom kräver yttranden och omdömen av med sådana särskilt förtrogna personer. På grund härav anhölls, att tvenne personer måtte tillkallas för att vid förekommande tillfällen tillhandagå vederbörande departementschef, och till vilka även rysslandssvenskarna skulle äga att hänvända sig för erhållande av upplysningar, råd m. m. Härigenom kunde även ökad enhetlighet i dessa ärendens behandling vinnas. För ett sådant uppdrag syntes lämpligen böra ifrågakomma, dels en med internationella frågor erfaren jurist, dels ock en med affärer på Ryssland förtrogen person, som haft tillfälle att under tiden före kriget lära känna den miljö, i vilken rysslandssvenskarna levat och verkat. Skrivelsen i fråga gick sålunda i huvudsak ut på, att anstalter måtte träffas för att hålla förut i Ryssland bosatta svenska undersåtar skadeslösa

för genom nationaliseringen vållade förluster samt att en sådan anordning som den förenämnda måtte träffas i syfte att främja behandlingen av rysslands-svenskarnas ärenden.

Genom resolution av den 27 maj 1927 har Kungl. Maj:t funnit ifrågavarande framställning angående beredande av ersättning icke för det dåvarande för- anleda någon åtgärd samt vidare bemyndigat Ministern för utrikesärendena att tillkalla en, högst tvenne personer att biträda vid handhavandet av hjälpverk- samheten och i övrigt stå till myndigheternas förfogande. Med anledning här- av tillkallades den 15 augusti 1927 viss person, vilken emellertid i september 1929 av sagt sig uppdraget. Den tillkallade personen har överhuvud endast vid några tillfällen medverkat i hjälpverksamheten för rysslandssvenskarna och någon åtgärd i ersättningsfrågan med anledning av uppdraget vidtogs icke.

^{8/10} 1927. Sedan Kungl. Maj:ts Regering den 8 oktober 1927 träffat avtal med Rege- ringen för de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union angående den härvaran- de ryska handelsdelegationens rättigheter och skyldigheter — detta avtal har i mars månad 1928 ratificerats av Riksdagen — genom vilket avtal nya möj- ligheter syntes hava öppnats för att göra de svenska fordringsanspråken gäl- lande, har styrelsen den 12 november 1927 avlåtit en underdånig skrivelse, däri anhållits, att Kungl. Maj:t ville träffa anstalter för att i den nya situa- tion, som genom avtalet uppstått, söka bereda förut i Ryssland bosatta svenska undersåtar ersättning för genom nationaliseringen lidna förluster.

^{7/12} 1927. Vidare har styrelsen den 7 december 1927 ingått till Kungl. Maj:t med skri- velse, däri anhålles att Kungl. Maj:t ville med beaktande av i skrivelsen när- mare anförda motiv och synpunkter låta verkställa utredning angående i Sve- rige befintliga ryska tillgodohavanden av olika slag såväl sådana å banker- nas inlåningsräkningar som sakdepositioner och sedermera vidtagna de åtgär- der Kungl. Maj:t funne lämpliga för att ifrågavarande tillgodohavanden måtte komma i framställningen åsyftade rysslandssvenskar till godo.

^{29/11} 1928. Sedermera har styrelsen den 23 november 1928 avlåtit skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken med stöd av utförlig motivering anhålles, att en provisorisk lös- ning av ersättningsfrågan måtte åvägbringas. Styrelsen påvisar däri bland annat, att rysslandssvenskarna sakna möjlighet att själva göra sina rättskrav gällande gent emot ryska regeringen, att den för dem så vitala ersättnings- frågan satts åsido för samhällets och industriens intressen, att inga som helst förmåner vid förhandlingarna med ryska regeringen dittills kunnat utverkas för dem, att själva tidpunkten för en ersättnings utgående är för individen av avgörande betydelse, att ett ytterligare uppskov med frågans avgörande blir för rysslandssvenskarna ödesdigert samt att de i Ryssland timade händel- serna äro till natur och omfattning så egenartade och enastående, att ett bifall till ifrågavarande framställning icke kan anses innebära ett prejudicerande för framtiden i fråga om ekonomiskt stöd åt andra utlandssvenskar. Styrel- sen yttrade vidare, att den förutsatte, att de ryska värdedepositionerna i Sve- rige skulle fortfarande förbliva i svensk besittning, och att de sålunda skulle kunna utnyttjas som kompensation, då ett beläggande med kvarstad av i Sve- rige befintlig rysk egendom ej skett efter det sovjetregeringen nationaliserat svensk egendom i Ryssland. Skrivelsen mynnade ut i en anhållan, att Kungl. Maj:t ville till nästkommande riksdag avgiva proposition om anvisande av med- del för att åvägbringa en provisorisk lösning av ersättningsfrågan, varigenom förut i Ryssland under en längre följd av år bosatta svenska undersåtar för- skottsvis kunde beredas ersättning för genom nationaliseringen och andra rätts- skränkningar lidna förluster.

Den 1 februari 1929 har denna styrelsens underdåniga skrivelse ävensom föregående skrivelser av den 12 november och den 7 december 1927 anmälts

för Kungl. Maj:t, som därvid förklarar att nämnda framställningar icke skulle till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.

Den 21 februari 1930 har styrelsen ingått med ytterligare en skrivelse. I skrivelsen erinras, att nationalisering endast förekommit i Ryssland, vadan det ej vore hållbart att jämställa rysslandssvenskarnas förluster med andra utlandssvenskars. Vidare framhålles, att en gottgörelse för dylika förluster icke kan inordnas som ett led i eller sammanblandas med en hjälpverksamhet och därigenom erhålla karaktär av välgörenhet, i vilket fall till deras hårda och bittra upplevelser även skulle komma förödmjukelse. Därefter erinrar styrelsen, att den utredning, varom framställning gjorts, bland annat avsåg att fastställa totalbeloppet av genom nationaliseringen vållade förluster, då endast härigenom styrelsen kom i tillfälle att motivera och anhålla om ett visst belopp. Den begärda gottgörelsen kunde, enligt styrelsens mening, lämpligen utgå i form av räntefria lån mot säkerhet av vederbörande av Kungl. Svenska Regeringen i deklARATIONEN såsom berättigade ansedda rättsanspråk. I skrivelsen anhålles, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för att på angivet sätt bereda gottgörelse åt rysslandssvenskarna för genom nationaliseringen vållade förluster, och vågade styrelsen så mycket mer hoppas på bifall till framställningen, som Kungl. Maj:t icke torde sakna möjligheter att återvinna det belopp, som härigenom förskotterats.

91/2 1930.

Genom resolution av den 9 maj 1930 har Kungl. Maj:t av lotterimedel anslagit 80,000 kronor till hjälp åt förut i Ryssland bosatta svenska medborgare och deras anhöriga i enlighet med de närmare föreskrifter och villkor, vilka komme att av Kungl. Maj:t senare fastställas. Däremot lämnades frågan om den begärda förskottsersättningen öppen.

Kungl. Socialstyrelsen har den 25 mars 1930 avgivit yttrande över förenämnda styrelsens framställning av den 21 februari. I annat sammanhang skall närmare redogöras för innehållet i detta yttrande.

Bilaga 3.

Redogörelse för hittills verkställda utredningar beträffande svenska undersåtar och firmor tillkommande tillgodohavanden i Ryssland.

Kungl. Maj:t har den 18 mars 1919 tillsatt »en särskild kommission med uppdrag att verkställa erforderlig utredning för fastställande av svenska undersåtar och firmor tillkommande tillgodohavanden i Ryssland i syfte att bereda möjlighet till vidtagande i sinom tid av de åtgärder, som kunna finnas lämpliga och erforderliga till skyddande av svenska undersåtars intressen i omförmälda avseende». Till medlemmar i kommissionen, som benämnde sig Ryska Utredningskommissionen, förordnade Kungl. Maj:t sju personer, däribland till ordförande förutvarande statsrådet vice härads hövdingen Gustaf Sandström.

Ryska
Utrednings-
kommissionen.

Kommissionen, som omedelbart trädde i verksamhet, utsände vissa blanketter med frågeformulär avsedda att ifyllas av vederbörande fordringshavare. En ingående prövning av anmälda tillgodohavanden var då icke möjlig, enär rysslandssvenskarna nödgats mer eller mindre brådstörtat lämna Ryssland och icke varit i stånd att medtaga sina räkenskaper, värdehandlingar och fordrings-

bevis i övrigt. Under åren närmast efter revolutionen var all förbindelse med Ryssland avbruten, och förefanns sålunda ej möjlighet för vederbörande att genom besök i Ryssland eller per korrespondens komplettera beläggen för sina tillgodohavanden. Efter återkomsten från Ryssland spriddes rysslandssvenskarna till olika orter i Sverige och utlandet, och mångas adress blev för längre eller kortare tid okänd. Kommer så härtill att kommissionen på grund av de för dess verksamhet begränsade direktiven ej ansåg sig äga rätt att ingå i granskning av anmälda tillgodohavanden, så blev resultatet av kommissionens verksamhet i huvudsak endast en registrering av de anmälda fordringsanspråken. Den genom registreringen erhållna totalsumman jämte de olika poster, varav den består, är anförd i första särskilda utskottets utlåtande till riksdagen av den 24 maj 1922. Då kommissionen på grund av angivna omständigheter ej ansåg sig kunna komma längre, så upplöstes densamma efter att hava suttit i tre år.

*Utredningar
i Handels-
departe-
mentet.*

Under juni och juli månader 1922 ägde en konferens rum i Haag mellan representanter för ett flertal europeiska stater, därvid även vårt land var representerat genom ombud. Närmast på grund av därvid hållna samtal mellan Sveriges och Rysslands representanter befanns det påkallat att företaga en närmare utredning och granskning av de svenska fordringsanspråken. Denna verkställdes i Kungl. Handelsdepartementet under tiden från medio av november 1922 till augusti månad 1923 av en av departementets tjänstemän jämte tvenne tillkallade personer. Arbetet utfördes under ledning och anvisning av en kommitté, bestående av förutvarande statsrådet, advokaten Eliel Löfgren, professor Östen Undén och generalkonsul Josef Sachs. Redan i slutet av januari 1923 förelåg ett preliminärt resultat av denna utredning. Den härvid gjorda uppställningen av svenska undersåtars och firmors fordringsanspråk överlämnades till vederbörande i Moskva i februari månad 1923 under de förhandlingar, som de svenska representanterna, advokaten Eliel Löfgren och generalkonsul Sachs då förde med Sovjetregeringen. Det stora flertalet personer och firmor, som anmält fordringsanspråk, hava, förutom förut skriftligen ingivna anmälningar, inför vederbörande tjänsteman muntligen redogjort för och motiveerat sina anspråk samt i övrigt lämnat fordrade upplysningar. Anspråken hava upptagits under 25 olika rubriker. Tvivelaktiga anspråk hava antingen beskurits eller icke upptagits. Den ryska rubeln har beräknats till den kurs som rådde, när vederbörande transaktion ägde rum. Härigenom förklaras i huvudsak den stora skillnaden mellan den slutsumma, som framgick som resultat av Ryska Utredningskommissionens registrering och den totalsumma som Handelsdepartementets utredning visade. Man kan sålunda påstå, att, så långt förhållandena medgivit, de anmälda fordringarna stödjade sig på en objektiv utredning. Några ryska representanter, som vid något tillfälle avlagt besök i Handelsdepartementet och därvid beretts tillfälle att se ett antal bevakningshandlingar inom olika grupper, hava vitsordat, att i intet land, de i detta ärendet besökt, utredningen utförts så omsorgsfullt som i Sverige. Det förtjänar här nämnas, att ränta icke beräknats å de anmälda fordringarna i motsats till förhållandet i flera andra länder.

Förenämnda utredningar hava verkställts för att fastställa vederbörande svenska undersåtars och firmors fordringsanspråk att föreläggas sovjetregeringen.

Sedermera har under februari och mars månader 1928 i Kungl. Handelsdepartementet utförts en överarbetning av föreliggande material. Denna, som tillkom på framställning från rysslandssvenskt håll, avsåg i första rummet att fastställa privata personers fordringsanspråk i och för framställning om svenska statsmakternas stöd. I denna överarbetning har för sig upptagits å ena sidan fordringsanspråk av personer, som under en längre följd av år och före

1914 haft sin verksamhet i Ryssland och å andra sidan anspråk av personer, som först efter nämnda år överflyttat till Ryssland. Denna differentiering har gjorts, emedan de förras fordringsanspråk ansågos vida bättre grundade än de senares. Dåvarande Byråchefen i handelsdepartementet, H. J. Heimbürger, har den 21 mars 1928 till Utrikesministern avlätit skrivelse angående resultatet av denna överarbetning. Skrivelsen i fråga liksom alla handlingar rörande utredningen av de svenska tillgodohavandena i Ryssland äro hemligstämplade.

Syftet med denna överarbetning var närmast att fastställa de privata personers fordringsanspråk, vilka under en följd av år och före 1914 haft sin verksamhet i Ryssland.

Här torde uppmärksammas, att genom dessa utredningar beloppet av *enbart* genom nationaliseringen och andra rättskränkningar vållade förluster *icke* fastställts.
